6. Бєлоцька І. Дистанційне провадження у кримінальному процесі як юридична адаптація до воєнних умов : [публікація від 10.06.2025]. *Юридична газета.* URL: https://lnk.ua/hxnGQYQwV (дата звернення: 18.05.2026).

7. Глушко І., Моісєєва А. Дистанційне кримінальне провадження під час воєнного стану : [публікація від 29.06.2022]. *Golaw.* URL: https://lnk.ua/hVgrFgJu0 (дата звернення: 18.05.2026).

8. Застрожнікова К. С. Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану: теоретико-практичний вимір. *Право і суспільство.* 2025. № 3. Т. 2. С. 186–194. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.26 (дата звернення: 18.05.2026).

Корчевська Альона Петрівна, здобувач
Науковий керівник: Шведова Г.Л.
кандидат юридичних наук, доцент,
Державний торговельно-економічний університет,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України питання відповідальності за колабораційну діяльність має значення і для захисту національної безпеки, і для правильного правозастосування. Законом України від 03.03.2022 року Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» [1]. Ця норма охоплює різні форми поведінки та передбачає відповідальність за різні форми співпраці з державою-агресором та окупаційною адміністрацією [2].

На практиці найбільше складнощів виникає саме з кваліфікацією правового статусу особи. Особливо коли людина залишилася на окупованій території і змушена була якось жити й працювати. У таких ситуаціях важливо не обмежуватися формальним фактом працевлаштування, а з'ясувати: яку посаду вона обіймала, які реальні повноваження мала і чи дійсно її рішення було добровільним?

Склад правопорушення за ст. 111-1 КК України передбачає різні форми протиправного діяння залежно від характеру посади. Ч. 2 цієї норми стосується посад, які не передбачають організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій. Ч. 5 – уже тих посад, де такі функції є. Окремо ч. 7 виділяє зайняття посад у незаконних судових або правоохоронних органах [2]. Тому назви посади самої по собі недостатньо. Потрібно встановити правовий статус органу та реальний зміст повноважень особи. Для розмежування ч. 2 і 5 має значення, чи могла людина керувати іншими працівниками, організовувати роботу, розпоряджатися майном? Водночас навіть відсутність керівних функцій не завжди виключає відповідальність – якщо посада була в незаконному правоохоронному чи судовому органі, може застосовуватися ч. 7.

Цікавим у цьому плані є правова позиція Верховного Суду у справі № 953/7182/23. Особа добровільно зайняла посаду поліцейського патрульно-постової служби в незаконному правоохоронному органі й фактично охороняла його будівлю. Захист намагався довести, що це був лише замах, бо людина не виконувала повноцінних функцій поліцейського. Суд, однак, зазначив: злочин є закінченим уже з моменту зайняття посади, коли особа почала виконувати хоча б певні обов'язки для забезпечення функціонування цього органу [3]. Цей приклад добре показує, що оцінювати потрібно не лише повсякденну роботу, а й сам факт входження до структури незаконного органу. Разом з тим такий підхід не можна автоматично поширювати на будь-яку охорону приміщень на окупованій території. Кожен випадок потребує доведення саме тих ознак, які вимагає відповідна частина ст. 111-1.

Не менш складним є питання добровільності. У згаданих формах зайняття посад закон прямо вимагає, щоб дії були добровільними. Але умови окупації часто суттєво звужують свободу вибору. Погрози, небезпека для близьких, психологічний тиск – усе це потребує

окремої оцінки. У науковій літературі також відзначають, що поняття «добровільності» колабораційної діяльності тлумачиться по-різному і на практиці його встановити буває непросто [4, с. 454-455].

Тут важливо звернутися до положень Загальної частини КК України. Відповідно до ч. 1 ст. 40 не є кримінальним правопорушенням діяння, вчинене під безпосереднім фізичним примусом, якщо особа не могла керувати своїми вчинками. Якщо така можливість зберігалася або йдеться про психічний примус, тоді дії кваліфікуються з урахуванням обставин крайньої необхідності (ст. 39 ККУ) [2]. Тому посилання на примус завжди слід перевіряти конкретно: які саме були погрози, наскільки вони були реальними, як вплинули на рішення людини і чи існувала можливість уникнути небезпеки іншим шляхом. Сам факт перебування на окупованій території ще не свідчить про вимушеність будь-яких дій. Водночас відсутність фізичного насильства автоматично не означає, що поведінка була добровільною. Часто люди пояснюють свою роботу необхідністю забезпечити себе і сім'ю. Така мотивація є зрозумілою, але сама по собі не вирішує питання про наявність складу злочину. Потрібно з'ясувати, яку саме роботу виконувала особа, чи була вона включена до структури незаконного органу влади і якими повноваженнями користувалася.

Такий підхід підтверджується і в постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду від 01.12.2025 року (справа № 638/18926/23). Суд звернув увагу на характер посади, спрямованість діяльності та можливість впливати на права інших громадян. У цій справі посилання на життєві потреби не спростувало встановленого добровільного зайняття посади. При цьому Верховний Суд не заперечив права людей працювати на окупованій території для забезпечення існування, але наголосив на необхідності оцінювати зміст конкретної діяльності [5, с. 7-8].

На нашу думку, у таких справах слід дотримуватись певної послідовності. Спочатку встановити характер і напрям органу, посаду та повноваження особи, а вже потім оцінювати обставини працевлаштування, наявність чи відсутність добровільності та те, наскільки людина усвідомлювала характер і значимість своїх дій. Це дозволяє уникати неправильної кваліфікації, заснованих лише на факті роботи під час окупації або лише на поясненні про потребу заробітку.

Отже, для правильної кваліфікації колабораційної діяльності у формі зайняття посад є три взаємопов'язані елементи: добровільність поведінки, статус органу та характер отриманих повноважень. Саме їхнє оцінювання дозволяє більш точно застосовувати окремі частини ст. 111-1 КК України і враховувати реальні умови, у яких діяла особа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2108-20 (дата звернення: 14.10.2026).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 14.10.2026)

3. Саме факт добровільного зайняття громадянином України посади в незаконно створеному органі, а не виконання конкретної діяльності є підставою для кваліфікації його дій як колабораційної діяльності (ч. 7 ст. 111-1 КК України) – ВС / Верховний Суд. 19.07.2024. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119961119 (дата звернення: 14.10.2026)

4. Гончарук О. В., Стрельбіцька Л. Я., Голота Н. П. Колабораційна діяльність: проблеми законодавства і практики застосування. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 11. С. 452–455. URL: https://www.lsej.org.ua/11_2023/110.pdf (дата звернення: 14.10.2026)

5. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за грудень 2025 року / Верховний Суд. 2026. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/ (дата звернення: 14.10.2026)